
BEVEZETŐ

Négy esztendő, közel háromezer beadvány. Ez hivatalunk mérlege két adat függvényében. A 2003-as esztendőben 916 beadványt kaptunk, szemben a 2000-ben küldött 611 panasszal. Egyre többen tudják Magyarországon, hogy az oktatási jogok biztosja olyan intézmény, amely az állampolgárnak nyújt segítséget, amennyiben az úgy érzi, hogy oktatási jogai sérültek. Ügyeink számának növekedése egyértelműen jelzi, hogy egyre többen bíznak meg az oktatási jogok biztosában és munkatársaiban. Ez a bizalom adja munkánk alapját. Ha valaki úgy érzi, jogai sérültek és helyben mindent megpróbált a jogsértés orvoslása érdekében, de nem járt sikerrel, csak akkor fog rendkívüli eljárást kérni, ha bízhat az ügyét kivizsgáló intézményben. Az oktatás szereplői akkor bízhatnak meg az oktatási jogok biztosában, ha azt látják és tapasztalják, hogy eljárásunk független a politikától és a politikai érdekektől. A függetlenség mellett a pártatlan, részrehajlás nélküli vizsgálat is feltétele a bizalomnak. Az oktatási jogok biztosja a közszolgáltatást nyújtó oktatási intézmények jogsértő döntéseit, intézkedéseit vizsgálhatja. Azért hozta létre az állam, hogy az állampolgárt védje a közszolgáltatók jogsértő döntéseivel szemben. Az oktatási jogok biztosja által megfogalmazott kezdeményezés, ajánlás a gyengébbet, a jogsértettet védi – kizárólag a jog eszközeivel.

A 2003-as esztendőben érkezett panaszokból néhány általános következtetés is levonható. Az egyik, hogy soha ilyen magas számban nem kaptunk testi fenyegetést jelző ügyet. Mindig tudható volt, hogy a hasonló ügyekben nagy a látencia, sok eset titokban marad, vagy nem jut tovább az iskolából. A hivatal egyre nagyobb ismertsége szerepet játszhat abban, hogy sokkal többen keresnek meg segítségünket kérve az ügyek kivizsgálásához. A gyermekek, tanulók testi bántalmazását tartjuk a legsúlyosabb cselekménynek, ami iskolában előfordulhat.

A hozzánk érkezett beadványok kivizsgálásakor jól érzékelhető az, hogy a konfliktus gyökere az információk hiánya, a tájékozatlanság. A konfliktusok szereplői gyakran nincsenek tisztában a rájuk vonatkozó jogszabályok és helyi

normák tartalmával. Nem ismerik saját jogait és kötelezettségeiket, és nem tudják, hogy jogvita esetén milyen eljárást kell követniük. Ha a szülők és diákok számára nem világos, hogy milyen szabályok szerint működnek az oktatási intézmények, akkor nem is lesznek képesek felelős döntéseket hozni, és az intézménnyel kialakult vitájukban mindig alul maradnak. A jogszabályokból világosan kiolvasható a család és az oktatási intézmény közötti felelősség határvonala. Ha azonban sem az intézmény, sem a család nem ismeri e választóvonalat, óhatatlanul konfliktusokba keverednek, és a másik felet hibáztatják a kialakult helyzetért. A helyzeten csak az segíthet, ha az oktatás világára vonatkozó jogszabályokat, valamint az ezek alapján elkészített helyi szabályzatokat az oktatás igénybevevői megismerhetik, annak érdekében, hogy minden szükséges információ rendelkezésükre álljon a felelős döntések meghozatalához. Különben az állampolgárok mindig kiszolgáltatottak maradnak, konfliktus esetén megalázottá válnak. Ez különösen akkor okoz helyrehozhatatlan károkat, ha az oktatási intézményben semmilyen intézményes forma nincs a konfliktusok kulturált feloldására.

Minden évben kaptunk beadványokat, amelyek a személyes adatok védelmével és az információ szabadságával kapcsolatos ügyet tártak elénk. De soha annyi beadvány nem érkezett e kérdéskörben, mint 2003-ban. Az adatvédelmi biztosok tevékenységének is köszönhetően az oktatás szereplői is érzékenyebbé váltak személyes adataikra. A titoktartási kötelezettség körüli politikai és szakmai vita, az adatok továbbításának szabályrendszere a pedagógusokat is elbizonytalanította. Az új szabályozás a remények szerint megteremtheti a pedagógus és a diák közötti információ-áramlás védelmét, így komoly szerepet játszhat abban, hogy az oktatási szereplők között kialakuljon egy védett, bizalmi légkör.

Számos ügyből olvasható ki ugyanis a bizalom teljes hiánya. Egyik iskola nem bíz a HIV fertőzött diákban, ezért nem engedi beiratkozni. A másik iskola nem bíz abban, hogy diákjai hétvégén nem fogyasztanak kábítószer, ezért drog-tesztet vezet be. A szülők egy része nem bíz gyermekében, ezért hozzájárul ahhoz, hogy az iskolában drog-tesztet alkalmazzanak. A kollégium nem bíz abban, hogy a diákok nem fogyasztanak szeszes italt, ezért alkoholszondát vásárolnak. A szülők vagy azért nem tiltakoznak, mert tartanak az intézménytől, vagy azért, mert maguk sem bíznak gyermekükben. A beléptetőrendszerek, az sms-ben küldött érdemjegyek, elektronikus ellenőrző füzetek – bár nem feltétlenül jogszerűtlenek – a bizalom hiányáról árulkodnak. Általánosnak mondható jelenség, hogy eltanácsolják azt a gyermeket, akivel nem

tudnak mit kezdeni. Nem bíznak már benne. Vannak diákok, akik azért nem fordulnak tanácsért, segítségért tanárukhöz, mert az visszaélt bizalmukkal. Az is bizalomvesztéssel jár, ha a tanár nyíltan nem tartja be a rá vonatkozó szabályokat, ugyanakkor azonnal büntet, ha a diákja szabályt szeg. Sok pedagógus nem bízik a családokban. Az iskolában jelentkeznek ugyanis a családi drámák hatásai, azonban a tanárok tehetetlennek érzik magukat. Panaszok százaiban olvassuk, hogy a szülő el akarja vinni gyermekét az iskolából, mert nem bízik már az intézményben. Aggasztó, hogy az ellenőrzés, a tiltás, a korlátozás milyen sokféle formát ölt. A későn érkezők miatt beléptető-rendszerrel ellenőriznek mindenkit. A drogfogyasztók miatt ellenőriznek mindenkit. Az italozók miatt ellenőriznek mindenkit. Betegeket zárnak ki az iskolából. Kétségtelenül kényelmes megoldások ezek, hiszen nem kell szembenézni olyan társadalmi problémákkal, mint a drogfogyasztás, az alkoholfogyasztás, korunk betegségei, így már nem kell ezekről beszélni sem, tehát kikerülnek a nevelés, az oktatás köréből ezek a kérdések. Az ilyen esetekben a különböző kirekesztéseknek csak a jog szabhat gátat.

A bizalom együttműködéssel alakítható ki vagy erősíthető meg. Gyakran tapasztaljuk, hogy az iskolák magukra maradnak egy-egy problémával, nem kapnak külső segítséget. Sok esetben nem is tudják, kitől kérhetik azt. A pedagógusoknak tudniuk kell, meddig tart kompetenciájuk, és csakis e határokon belül intézkedhetnek. De azt is tudniuk kell, hogy hatáskörükön túl valaki másnak a hatásköre kezdődik, annak, aki tud segíteni. Meg kell találniuk azokat a partnereket, akik az iskolában jelentkező, de nem feltétlenül csak az iskolában keletkező konfliktusok feloldásában szerepet vállalhatnak. A drogfogyasztás, az alkoholfogyasztás, az erőszakos cselekmények, gyermekek veszélyeztetettsége, a szegénység mind-mind olyan társadalmi jelenségek, amelyeket az iskola egyedül nem képes hatékonyan kezelni. De a család sem képes egyedül megbirkózni ezekkel a problémákkal. A különböző intézmények pedig csak akkor foglalkoznak a gyermek, a család ügyével, ha az a hatáskörükbe tartozik, sok esetben azonban addigra a konfliktus érzelmektől oly telítetté válik, az emberi viszonyok annyira megromlottak, hogy a hatósági eszközök nem elégségesek a hatékony orvosláshoz.

Egyre több olyan beadvány érkezik hozzánk, amelyben a pedagógusok jelzik, tehetetlenek a tanulók egymás közötti erőszakos cselekményei esetén. A fegyelmezési eszközök gyakran nem elégségesek ahhoz, hogy visszatartsák az egyre súlyosabb cselekményeket elkövető, egyre fiatalabb tanulókat. Az oktatási jogok biztosának eszközei nem megfelelőek ahhoz, hogy az így keletkezett

jogsértéseket orvosolni, vagy megelőzni lehessen, ugyanis a kezdeményezés, ajánlás címzettje mindig az oktatási intézmény, soha nem az állampolgár. Hogyan lehet az ilyen helyzetekben hatékony segítséget nyújtani? Megítélésünk szerint az egyes ügyekben megoldást kínálhat az intézmények és a civil szervezetek együttműködése. Az oktatási jogok biztosa is részt vett azon konferencián, amelyet az Európa Tanács szervezett az iskolai erőszak visszaszorításáról és megelőzéséről. Százötven szakértő egyetértett abban, hogy számos iskolai erőszakos cselekmény oka külső körülmény, ezért a különböző intézkedések és kezdeményezések – különösen a megelőzés – akkor lehetnek sikeresek, ha a helyi közösség szervezetei együttműködnek. Az erőszaknak jelentős társadalmi kára és költsége van, ezért a megelőzésnek célul kell kitűznie az erőszakos cselekmények érezhető visszaszorítását. Az ilyen együttműködéseknek bürokrácia-mentesnek kell lenniük, a különböző ágazathoz tartozó szakemberek és szolgáltatók közös erőfeszítései nagyban hozzájárulhatnak a sikerhez. A lehetséges partnerek az iskolai közösségek, a helyi és regionális önkormányzatok és azok különböző pedagógiai, kulturális, ifjúsági szolgáltatói, ifjúsági és gyermekszervezetek, helyi és regionális civil szervezetek, a helyi és a regionális média, kutatói és tudományos központok, egyetemek és főiskolák.

Az együttműködések a jogvédelem területén is elengedhetetlenek. Az állampolgár jogait védő intézményhálózat egy fejlett demokráciában mindig bonyolult. A bírósági út végső eszköz a viták eldöntésére, ám hosszadalmas, drága és a nyilvánosság elve miatt kevésbé diszkrét. Az utóbbi években örvendetesen növekedett azon intézmények száma, amelyek az állampolgárok jogainak jobb érvényesítését hivatottak elősegíteni. A betegjogi képviselők, a gyermekjogi képviselők, a „nép ügyvédek”, a gyermekjogi miniszteri megbízott intézménye, a közvetítők, egyes civil szervezetek mind-mind a hatékony jogvédelmet hivatottak ellátni. Egyre közelebb kerülnek az érintettekhez, és olcsóbb, diszkrétebb és gyorsabb eljárások segítségével, útmutatással, felvilágosítással segíthetnek a konfliktusok kezdeti szakaszában közvetíteni, a feloldásban közreműködni. Külön öröm számunkra, hogy a gyermekjogi miniszteri megbízott hivatalunk kiváló munkatársa volt három éven át, a két intézmény együttműködése a szolgáltatásaink összehangolására és kiegészítésére a megbízott kinevezésének másnapján elkezdődött. Az országgyűlési biztosokkal is kialakult szakmai kapcsolata van a hivatalnak, számos esetben kezdeményeztük vizsgálatukat, vagy javasoltuk a hozzánk fordulóknak, hogy vegyék igénybe az országgyűlési biztosok eljárását és tekintélyét, ha ügyük intézéséhez ez látszott

célszerűnek. A hazai civil szervezetekkel korábban kialakult kapcsolatainkat bővítettük, segítségükkel feltérképeztük azokat a konfliktuskezelő technikákat, amelyek hatékonyan hozzájárulnak az iskolai viták megnyugtató és jogszerű rendezéséhez. E módszerekről készített tanulmányokat honlapunkon rövidesen megjelentetjük.

A hatóságok, intézmények és civil szervezetek együttműködése arra szolgál, hogy az állampolgár ügyében gyorsan meg lehessen találni a legmegfelelőbb segítséget. Ha a címzett intézmény eljárhat, szolgáltatást nyújt az állampolgárnak. Amennyiben erre nem terjed ki a hatásköre, iránytűként tájékoztatást nyújt a beadványozónak, kihez fordulhat segítségért. Az állampolgár pedig eldöntheti, hogy a felkínált lehetőségek közül melyiket kívánja igénybe venni. Az együttműködés bizalmat kelt az állampolgárban, okkal érezheti, hogy az intézmények érte vannak és nem fordítva. Az egyén és az állam számára egyaránt kifizetődő ez a bizalom. Szabad társadalomban – ahol a jog uralma érvényesül – az együttműködésnek nincs alternatívája.

